

ליובאוויטש

תולדות העיירה במשך הדורות
בתקופת היותה מרכז תנועת חב"ד העולמית
במשך 102 שנים:
שלהי תקע"ג - תחלת תרע"ו (1813 - 1915)

*

יוצא לאור לרגל פתיחת מוזיאון מיוחד בעיירה ליובאוויטש
ביום השלישי - ג' ניסן תשס"א
80 שנים לשריפת החצר בליובאוויטש - תחלת ניסן תרפ"א
81 שנים להסתלקות כ"ק אדמו"ר מוהרש"ב נ"ע - ב' ניסן תר"פ

*

יוצא לאור על ידי

אגודת חסידי חב"ד במדינות חבר העמים

תוכן

- א. יסוד העיירה ליובאוויטש
- ב. ליובאוויטש בדור הראשון של חב"ד
- ג. ליובאוויטש בדור השני של חב"ד
- ד. ליובאוויטש בדור השלישי של חב"ד
- ה. ליובאוויטש בדור הרביעי של חב"ד
- ו. ליובאוויטש בדור החמישי של חב"ד
- ז. ליובאוויטש בדור הששי של חב"ד
- ח. ליובאוויטש בתקופתינו

פתח דבר

העיירה ליובאוויטש נוסדה לערך לפני 500 שנים, ותמיד התקיימה בה קהלה חשובה של יהודים. אמנם המיוחד שבעיירה הזאת הוא, שבמשך 102 שנים היתה העיירה הזאת מרכזה של תנועת חב"ד העולמית.

עיירה קטנה היא "ליובאוויטש", אבל היא מפורסמת בכל העולם כולו, על ידי שתנועת חב"ד העולמית נקראת על שם העיירה "ליובאוויטש".

*

מייסד חסידות חב"ד, האדמו"ר רבי שניאור זלמן מלאדי בעל התניא והשלחן ערוך, למד בילדותו בעיירה ליובאוויטש. בתקופת נשיאותו התקיים מרכז תנועת חב"ד בעיירות לאזניא ולאדי (הסמוכות לליובאוויטש).

זמן קצר אחרי הסתלקותו, עם תום מלחמת נפוליון בשנת תקע"ג (1813), התיישב בעיירה ליובאוויטש - האדמו"ר השני לתנועת חב"ד (כ"ק אדמו"ר דובער מליובאוויטש, הנקרא אדמו"ר האמצעי). בנה בה דירה ובית כנסת גדול.

בעיירה ליובאוויטש התקיים מרכז תנועת חב"ד גם בתקופת האדמו"ר השלישי (כ"ק אדמו"ר מנחם מענדל שניאורסאהן, בעל ה"צמח צדק"); בתקופת האדמו"ר הרביעי (כ"ק אדמו"ר מוהר"ש נ"ע, רבי שמואל שניאורסאהן); ובתקופת האדמו"ר החמישי (כ"ק אדמו"ר מוהרש"ב נ"ע, רבי שלום דובער שניאורסאהן).

אלא שכרגיל באותן התקופות ובאותן המקומות, מזמן לזמן היו פורצות בהן שריפות, עד שבתי העץ היו נשרפים כליל. אחרי כל שריפה קנו עוד חלקה באותה חצר בליובאוויטש ובנו עליה בתים מרווחים יותר, עד שהפכה כל החצר להיות "החצר בליובאוויטש" - בה' הידיעה.

בעת מלחמת העולם הראשונה, בתחלת שנת תרע"ו (1915), בהתקרב הצבא הגרמני לאיזור ליובאוויטש, הוכרח כ"ק אדמו"ר מוהרש"ב נ"ע ובני ביתו לעזוב את ליובאוויטש; מתוך תקווה שאחרי המלחמה יוכלו לחזור לביתם בליובאוויטש.

למעשה היה זה סיום תקופת זוהרה של ליובאוויטש - בתור מרכז תנועת חב"ד. בשנת תר"פ (1920) נסתלק כ"ק אדמו"ר מוהרש"ב ברוסטוב. בשנת תרפ"א (1921) נשרף כל חצר רבותינו בעיירה ליובאוויטש. ומאז שממה העיר מלהיות מרכז תנועת חב"ד.

*

עם פתיחת מסך הברזל, התחיל הרב נתן שי' גורארי', שליח הרבי לבופולו נ.י. לדון עם ממשלת רוסיה בקשר לבניית מוזיאון מיוחד בעיירה ליובאוויטש. במשך שנות הפעילות הזאת הירבה הרב גורארי לקבל עידוד וזירוז מאת הרבי - להביא את התוכנית לביצוע.

בשנת תנש"א, בשעה ששלח הרבי את המשלחת המיוחדת לרוסיה בנושא גאולת הספרים, מינה את ארבעת חברי המשלחת להנהלת אגודת חב"ד ברוסיה (ואח"כ במדינות חבר העמים). המשלחת נפגשה עם ממשלת רוסיה ודנו בנושא. הממשל שלח אז המלצה אל ראשות פלך סמולנסק (שאליה שייכת גם העיירה ליובאוויטש) לעזור בביצוע התוכנית.

במשך השנים הרבה להתעסק בנושא הרב נתן שי' גורארי', ובהשתדלותו נכנס לנושא הזה גם הנגיד מר אליה שי' סגל.

בשנת תשנ"ו (1996) הוא קנה חלק מחצר רבותינו בליובאוויטש למטרה הנזכרת. בשנת תשנ"ח (1998) הוא קנה חלק נוסף בחצר, ואת החלק השלישי והאחרון קנה בשנת תש"ס (2000). מיד התחילה בניית בית המוזיאון במרכז החצר. לקראת תחלת ניסן הושלמה בניית המוזיאון, ונפתח המוזיאון לציבור.

"מוזיאון ליובאוויטש - שעל ידי אגודת חסידי חב"ד במדינות חבר העמים" מנוהל על ידי הרב יוסף יצחק הכהן שי' אהרונוב, הרב שלום דובער שי' לויין והרב נתן שי' גורארי'.

*

השתתפו בעריכת החוברת: הרב שלום דובער שי' לויין. הרב אהרן ליב שי' רסקין. התמים מאיר שי' לויין.

הנהלת "אגודת חסידי חב"ד במדינות חבר העמים"

שלהי אדר ה'תשס"א

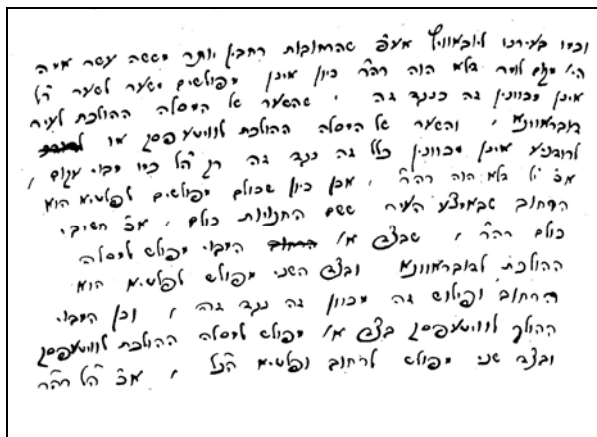
ומוהילוב, אבל היו באים גם משאר העיירות. מרוב טרדות הסוחרים היו מתפללים במשך השבוע באכסניא שלהם, אבל בשבת, היינו בארבע השבתות שבמשך תקופת היריד, היו באים להתפלל בבית הכנסת.

בעיר ווילנא היה נדפס לוח-שנה, ובסופו - רשימת הירידים האמורים להתקיים במשך השנה. בעיירה ליובאוויטש רשומים כל שנה שני ירידים, האחד בחודש טבת (ינואר) והשני בחודש תמוז (יוני).

רחבת השוק, שבו התקיים היריד (עבר הצפוני)
לימין - רחוב השוק. לשמאל - רחוב אחלוקע
תצלום איר - חורף תשנ"ב (1992)

במקום נוסף (חידושים לג, ד) דן כ"ק אדמו"ר הצמח צדק אודות רחבת השוק (שבו מתקיים היריד) ורחובות הראשיים של העיירה: "שהשער של המסלה ההולכת לעיר דובראוונא והשער של המסלה ההולכת לוויטעפסק או לרודניא אינן מכוונות כלל זה נגד זה ... שכולם מפולשים לפלטיא הוא הרחוב שבאמצע העיר ששם החנויות כולם".

כתי"ק אדמו"ר ה"צמח צדק"
אודות רחבת השוק והרחובות הראשיים בליובאוויטש

יסוד העיירה ליובאוויטש

העיירה ליובאוויטש נוסדה לערך לפני 500 שנים. לראשונה אנו מוצאים את העיירה ליובאוויטש נזכרת במסמך של שנת רפ"א (1521).

ליובאוויטש היתה אז סמוך לגבול שבין רוסיה לפולניה, שביניהם היו תמיד מריבות ומלחמות. בשנת רפ"א (1521) חתם וואסילי השלישי מלך רוסיה על הסכם מסירת כמה עיירות באיזור סמולנסק לפולניה, ביניהם גם העיירה ליובאוויטש. הסכם דומה חתם איוואן האיום בשנת שט"ז (1556).

מסמכים וידיעות כלליות על העיירה במשך השנים ליקט מר הענדל שי' דייטש בשנת תשנ"ד (1994), בחוברת קטנה ברוסית בשם: ליובאוויטש צענטר חסידוב חב"ד, דאקומענטאלני אוצערקי [ליובאוויטש - מרכז חסידות חב"ד, תיאור דקומנטרי].

הרב הקדוש מהרי"ל מיאנאוויטש (אחיו של רבינו הזקן מייסד חסידות חב"ד) מספר באחת מתשובותיו (שארית יהודה קד, ג), כי שם העיירה ליובאוויטש נקראה על שם "השר הראשון שבנה העיר", ששמו היה לובייצקי, מלשון אהבה ברוסית.

בזכרונות כ"ק אדמו"ר מוהרי"צ מליובאוויטש (פרק א) מסופר אשר מייסד העיירה היה צדיק נסתר בשם ר' מאיר, ואשר השם "ליובאוויטש", שפירושו אהבה, קשור לסמל אישיותו של אותו ר' מאיר.

היה זה בתקופה שאחרי גירוש היהודים מספרד בשנת רנ"ב (1492), היהודים התחילו להתיישב אז גם במדינת פולין, והגיעו עד סמוך לגבול רוסיה. שם נוסדה אז העיירה ליובאוויטש.

על מצב היהודים בליובאוויטש במאותיים השנים הבאות לא ידוע לנו הרבה.

בזכרונות הרבי מליובאוויטש (שם) מסופר שבמשך התקופה הזאת התגוררו בליובאוויטש כמה צדיקים נסתרים. אחד מהם נקרא ר' בנימין, שהציל את העיירה מהתנפלות שודדים, והוא בנה את בית הכנסת בליובאוויטש. בית הכנסת הזה נקרא תמיד על שמו "בנימין שטיבל".

עיירה קטנה היא ליובאוויטש, לערך קילומטר וחצי על קילומטר וחצי. למרות זאת היתה היא העיירה המרכזית באיזור, ובשוק הגדול שלה התקיים כל שנה ה"יריד", אליו היו באים מרחוק ומקרוב.

כ"ק אדמו"ר הצמח צדק מספר בתשובותיו (חלק או"ח סי' כד) אשר היריד היה מתקיים בליובאוויטש במשך חודש אחד בשנה, בחודש ינואר למניינם. עיקר הבאים ליריד היו מהעיירות שקלאב וויטעבסק

אחד מתושבי ליובאוויטש בתקופת רבינו הזקן היה תלמידו החסיד ר' צבי הירש זרחי. תולדותיו נרשמו על ידי נכדו ר' יוסף (אהלי ליובאוויטש, ג, עמ' 32).

העיירה ליובאוויטש - תצלומי אויר - חורף תשנ"ב (1992)
במרכז נראה רחוב בראם (ממערב למזרח)
המשכו - רחוב שייער (די קאלטע גאס)

במרכז נראה רחוב שילעווע (ממזרח למערב)
מתחיל ליד חצר רבותינו והולך לסמולנסק

חלק המערבי של העיירה
במרכז - רחוב טאמסקע (מצפון לדרום)
בהמשכו פונים לימין - בדרך לאהל
לשמאל נראים עצים - לידם היתה רחבת השוק

ליובאוויטש בדור הראשון של חב"ד

מרכז תנועת חסידות חב"ד עבר לעיירה ליובאוויטש בתחלת הדור השני, בשלהי שנת תקע"ג (1813). בדור הראשון היה מרכז התנועה בעיירות לאזניא (תקמ"ג - תקס"א; 1783 - 1801) ולאדי (תקס"א - תקע"ב; 1801 - 1812) הסמוכות לליובאוויטש.

מפת העיירות באיזור ליובאוויטש

אמנם כבר מייסד של תנועת חסידות חב"ד, כ"ק אדמו"ר הזקן - רבי שניאור זלמן, שהיה בצעירותו בליובאוויטש, שם למד תורה מפי הרה"ק רבי יששכר בער מליובאוויטש.

מקום מגורו של רבי שניאור זלמן היה אז בעיירה לאזניא, הסמוכה לליובאוויטש. רבה של ליובאוויטש היה החסיד רבי יששכר בער, מתלמידי המגיד ממעזריטש - מנהיג החסידות, ואליו נסע רבי שניאור זלמן הצעיר ללמוד תורה. אחרי שיסד רבינו הזקן את תנועת חב"ד, הפך רבי יששכר בער מליובאוויטש להיות חסיד שלו. בנו רבי יוסף מליובאוויטש היה מגדולי התלמידים של רבינו הזקן מייסד חסידות חב"ד (בית רבי עמ' 148).

אחריו התמנה רבי בנימין להיות רבה של העיירה ליובאוויטש. הוא פנה בשאלות הלכתיות אל רבינו הזקן (שאלות ותשובות רבינו הזקן סי' יז).

רשימה של כחמישים משפחות שהתגוררו באותה תקופה בליובאוויטש נרשמה בשנת תקמ"ד (1784) ונדפסה בספרון הנזכר של הענדל דייטש.

גודל בית הכנסת שבנה כ"ק אדמו"ר האמצעי היה 40x60 ארשין (לערך 42 על 28 מטר).

*

מיד כשהתיישב כ"ק אדמו"ר האמצעי בליובאוויטש התחילו לנהור לליובאוויטש אנ"ש מכל המדינה, הן לשמוע דא"ח והן לשאול עצות ביחידות, הן לביקורים קצרים של יום או יומיים והן לביקורים ארוכים יותר - לשהות בליובאוויטש שבוע או שבועיים.

כשהתרבה מאד מספר האורחים המגיעים לליובאוויטש הוכרח רבינו לתקן תקנות מיוחדות המגבילות את רשיון הנסיעות האלו (אגרות קודש שלו אגרות כ; כד).

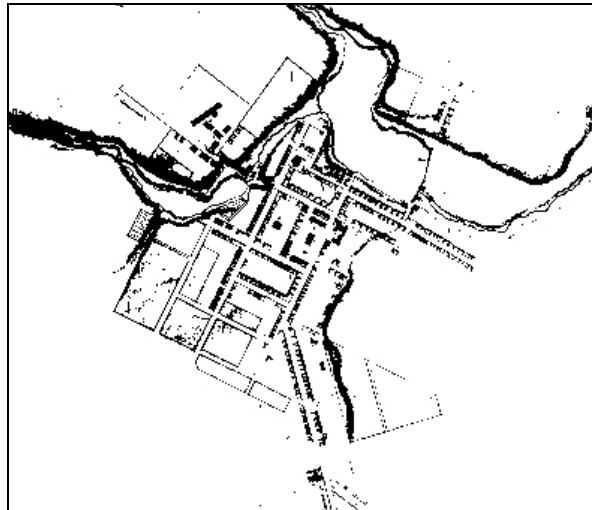
מלבד זאת היה כ"ק אדמו"ר האמצעי נוסע בעצמו מליובאוויטש אל העיירות שבהם גרים אנ"ש, לחזור לפנייהם דא"ח ולקבלם ליחידות (שם אגרת כא).

*

בימיו האחרונים לא היה כ"ק אדמו"ר האמצעי בליובאוויטש.

בתחלת שנת תקפ"ח (1817) נסע להשתטח על ציון כ"ק אביו אדמו"ר הזקן בהאדיטש הרחוקה.

בדרך חזרה, בהיותו בעיר נייעזין, היתה הסתלקותו ביו"ד כסלו, ושם מנוחתו כבוד.

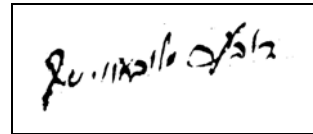
מפה רשמית של העיירה ליובאוויטש מהתקופה שלפנינו - שנת תקע"ז (1817)

ליובאוויטש בדור השני של חב"ד

האדמו"ר השני לבית חב"ד, רבי דובער מליובאוויטש, התיישב בליובאוויטש מיד בתחלת ימי נשיאותו, בשלהי קיץ תקע"ג - תחלת תקע"ד (1813).

היה זה מיד אחרי מלחמת נפוליון, כאשר כ"ק אביו אדמו"ר הזקן, מייסד חסידות חב"ד - רבי שניאור זלמן, ברח מלאדי, טולטל במשך כמה חדשים מעיר לעיר ומכפר לכפר, עד אשר בכ"ד טבת תקע"ג נסתלקה נשמתו בכפר פיענא.

במשך הקיץ חזר בנו ממלא מקומו רבי דובער לרוסיה הלבנה וקבע את מקום מושבו בעיירה ליובאוויטש.

חתימתו: דובער מליובאוויטש

בדיווח של החוקר קוריביצקי (מאסר וגאולת אדמו"ר האמצעי עמ' סג), שכתב אל בית המשפט בשנת תקפ"ו (1825) מספר, שבתחלה קנה בית עץ מאת בעל האחוזה מר קרויער, ואח"כ בנה בחצר בית כנסת גדול של עץ. הבניה התחילה בשנת תקע"ד (1814) ונמשכה שנה או שנתיים.

אורך בית הכנסת הוא 10 סאזשין (לערך 21 מטר) ורחבו 6 סאזשין (לערך 13 מטר). בכניסה לבית הכנסת יש פרוזדור שפתוח לשני הצדדים. באמצע בית הכנסת עומדת בימה עם שלחן הקריאה.

עוד הולך ומונה את מספר ספרי התורה (שנכתבו על ידי הסופר מיאנאוויטש), המנורות (שהוזמנו מפטרבורג), הפמוטים, הוילונות והמפות.

אוסף הספרים, שבו 611 ספרים, עומד בביתו בארבע ארונות. הספרים עשויים להשאלה לאנשי העיירה.

בזכרונות הרבי מליובאוויטש (פרק א) מסופר שבאותה שעה גרו בליובאוויטש מאה ועשר משפחות.

גם מספר (ס' השיחות קיץ ת"ש ע' 95) שאת הבתים בנה באותו שטח שלמד בו כ"ק אביו אדמו"ר הזקן אצל הרב יששכר בער.

לעומת דיווח החוקר הנזכר, כותב כ"ק אדמו"ר מוהריי"צ נייע ברשימותיו (בית משיח 207 ע' 39) אשר

אחרי הועידה הנזכרת קיבל רבינו מהממשל תעודת אזרח נכבד לדורותיו (ראה אודות כל זאת בחוברת "אדמו"ר הצמח צדק ותנועת ההשכלה").

*

באגרות קודש אדמו"ר מוהרי"צ נ"ע (חלק ב ע' קז) מסופר שבמשך התקופה הזאת יסד רבינו ישיבה בליובאוויטש, ובעוד כמה עיירות.

*

במשך השנים היו כמה שריפות בליובאוויטש, אמנם העיקרית והכי מפורסמת שבהם היא השריפה שהיתה בין השנים תרט"ז-תר"ח (1856-1858), שבה נשרף בית רבינו, עם כל החצר, וחלק גדול של הספרים וכתבי-יד-קודש שלו (ספריית ליובאוויטש עמ' לג-ה). אח"כ בנו את כל החצר והבתים מחדש, באופן מרווח יותר.

לפני השריפה היתה לו דירה קטנה בפינת החצר (מערבית צפונית), ולידה (לצד מזרח) בית הכנסת. אחרי השריפה הרחיב את ביתו - גם על שטח שהיה בתחלה בית הכנסת. גם קנה עוד שטח קרקע בתוך החצר (לצד מזרח) ובנה עליו בית הכנסת גדול מאד.

ליובאוויטש בדור השלישי של חב"ד

האדמו"ר השלישי לבית חב"ד, רבי מנחם מענדל מליובאוויטש, בעל ה"צמח צדק", נולד בערב ר"ה תק"נ (1789) בעיר לאזניא.

יחד עם כ"ק דודו וחותנו אדמו"ר האמצעי, התיישב בליובאוויטש בשלהי שנת תקע"ג - תחלת שנת תקע"ד (1813). אחרי הסתלקות כ"ק דודו וחותנו אדמו"ר האמצעי, בשנת תקפ"ח (1827) קיבל את נשיאות חב"ד.

קרוב לארבעים שנה נהג את נשיאותו בליובאוויטש, שהיה אבן הפינה, שהכל פונים אליו בכל עת.

מלבד זאת רגיל היה האדמו"ר לנסוע כל שנה לבקר את אנ"ש בעיירות, כל שנה באיזור אחר, לומר לפניהם דא"ח ולקבלם ליחידות.

כך היה לפחות בעשרת השנים הראשונות לנשיאותו. מתוך "רשימת מאמרי דא"ח של כ"ק אדמו"ר הצמח צדק" (קה"ת תשנ"ד) למדנו, כי עד שנת תקצ"ז (1837) ביקר ביותר משלושים עיירות (ראה מבוא שם עמ' 7).

בשנת תר"א (1841) הלשינו ה"משכילים" על רבינו כי הוא מתנגד לתוכנית הממשלה להכריח את ילדי ישראל ללמוד "השכלה" במקום תורת ה'. בא אז שוטר מיוחד לליובאוויטש שחקר את האדמו"ר וערך חיפוש בביתו. מרוב התרגשות ופחד חלה האדמו"ר ונפל למשכב.

בהמשך לזה הוטל על רבינו השגחת סתר תמידית ע"י המשטרה החשאית. היא נמשכה עד אביב תר"ז (1847), שאז החליט הממשל שאין שום דופי בהנהגת רבינו והסירה את השגחת הסתר התמידית שעליו (פרדס חב"ד 4 עמ' 59 ואילך).

אחרי ההלשנה הנזכרת הציעו ה"משכילים" לממשלה לקרוא לוועידה מיוחדת, שבה ישתתפו שר ההשכלה עם אחדים מגדולי ישראל, ובו יכריחו אותם להסכים לפתיחת בתי "השכלה" לנוער היהודי. הם הציעו להזמין לוועידה הזאת גם את רבינו.

האדמו"ר השיב על כך, שמאז החיפוש-בית והחקירות, בריאותו חלושה ואינו יכול לנסוע ולהשתתף בוועידה. אך בסופו של דבר הוסכם, שחשוב מאד שהאדמו"ר יסע לוועידה, כדי לשמור מפני התוכניות הנזכרות ולהבטיח שלא יבואו בה החלטות בלתי רצויות. הועידה התקיימה בחדשי הקיץ תר"ג (1843).

החצר בליובאוויטש (עבר הדרומי-מזרחי)
תצלום אוויר - חורף תשנ"ב (1992)
למעלה נראה הנהר - לאורך העצים
ליד הנהר (במרכז) נבנה המקוה
למטה - רחוב שייער (די קאלטע גאס)

החצר בליובאוויטש - עבר הצפוני-מערבי
תצלום אוויר - חורף תשנ"ב (1992)
בפינת הרחוב למטה - בית אדמו"ר
ברחבת החצר שבתמונה - בית הכנסת

למטה - רחוב שילעווע
לצד ימין - רחוב חאחלוקא (הרחוב שלפני השוק)
למעלה - רחוב שייער (די קאלטע גאס)

בתוך ביתו (במקום שהיה בית הכנסת בתחלה) הקדיש שני חדרים גדולים לתפלה, שבו התפלל המניין במשך השנה. ואילו בית הכנסת הגדול הוקדש לתפלה וחזרת דא"ח (אמירת חסידות) בעת שהקיבוץ גדול, היינו בשעה שמגיעים אורחים רבים לשהות ולשמוע חסידות מאת רבינו בליובאוויטש (אגרות קודש אדמו"ר מוהר"ש נ"ע אגרת מב, ושם עמ' מד).

ביתו החדש היה גדול ורחב, גדלו 30X30 ארשין (לערך 21X21 מטר). ואחרי הפסק קטן נבנה בית הכנסת, בשטח החדש שנקנה בחצר.

ביתו של רבינו היה מלא ארונות ספרים. קירותיו של חדר היחידות ושל חדר הסמוך לו מכוסים היו בארונות מלאים וגדושים בספרים וכתבי יד (ספריית ליובאוויטש עמ' לא).

חלק מהספרים וכתבי היד נשרפו בשריפה הגדולה הנזכרת (שם עמ' לג).

*

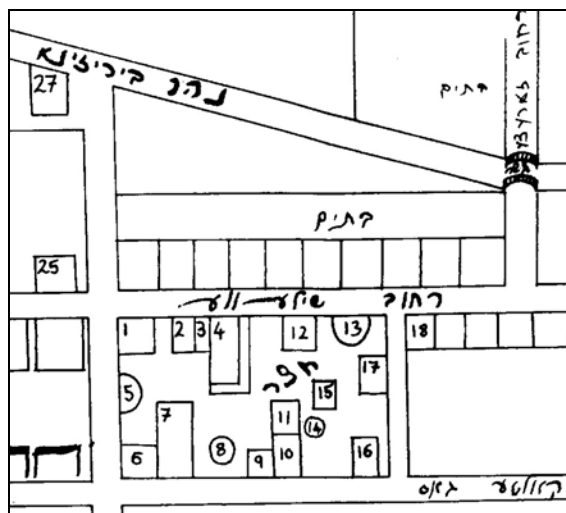
מיד כשהתיישבו בליובאוויטש בנו שם גם מקוה. כ"ק אדמו"ר הצמח צדק מספר בתשובותיו (חלק יו"ד סי' קב) באיזה אופן בנו אותו.

אח"כ בנו את המקוה על שפת הנהר, לא רחוק מהחצר של רבותינו (ראה תיקוני מקוואות ע' לח).

*

רב העיירה ליובאוויטש בתקופת כ"ק אדמו"ר הצמח צדק: משנת תקצ"ב (1832) ואילך היה הרב יששכר בער הלוי הורביץ, ואחריו - הרב אברהם ב"ר אביגדור הכהן.

*

מפת החצר (מס' 1-17) והמקוה (מס' 27).

כ"ק אדמו"ר הצמח צדק היה הראשון מבין אדמו"רי חב"ד שהי' בליובאוויטש עד יומו האחרון - ביי"ג ניסן תרכ"ו (1866), ושם מנוחתו כבוד.

בצוואתו כתב שלא לבנות בנין על קברו לא מלבנים ולא מעצים. אמנם למעשה חששו שהערלים יחפרו בקבר לחפש שם זהב, שאולי הוטמן בו, ולכן הוכרחו לבנות אהל של קירות גבוהים מסביב לקברו, בלי גג. ואח"כ הוסיפו ובנו עוד חדר לצד הדרומי של האהל, להיות בית המדרש סמוך לקברו (אגרות קודש אדמו"ר מוהר"ש נ"ע אגרת מ).

אורחים בליובאוויטש. שם התקיימה בקיץ תרנ"ב (1892) חתונת בתו מרת חי' מושקא הורנשטיין, שם התקיימה בקיץ תרנ"ג (1893) חגיגת הבר מצוה של כ"ק אדמו"ר מוהרי"צ נ"ע, ושם התקיימה בקיץ תרנ"ז (1897) גם חתונתו (ראה ס' המאמרים תשי"א ע' 171).

*

כ"ק אדמו"ר מוהרי"ש נ"ע רצה אם כן לבנות את בית דירתו במקום שבנה כ"ק אביו אדמו"ר ה"צמח צדק" את בית הכנסת, היינו לצד מזרח. אך גם בזה היתה לו שאלה, אם מותר לבנות בית דירה על מקום שהיה בנוי בתחלה בית המדרש.

גם בזה כתב שאלה ותשובה (שם אגרת מב), ושם מספר אשר למעשה לא התפללו בבית הכנסת הזה (שבנו לערך בשנת תרי"ט) רק בראש השנה ויום הכיפורים, וגם אחרי ההסתלקות התפללו בו בר"ה ויוהכ"פ של שנת תרכ"ז (1866), משא"כ ביוהכ"פ של שנת תרכ"ח (1867) הי' הקור גדול ולא התפללו בו, רק היה משמש לבית המדרש בימי הקיץ. ובמשך הקיץ של שנת תרכ"ח (1868) נשרף.

למעשה קנה אז כ"ק אדמו"ר מוהרי"ש נ"ע שטח נוסף, בהמשך החצר לצד מזרח, ושם בנה את ביתו; ואילו על מקום בית הכנסת בנה את האולם הקטן, שהיה מחובר לדירתו. בכותל המזרחי של האולם הקטן היה פתח ממנו אל חדר היחידות. באולם הקטן הזה היה גם חדר שני (חב"דניצט, למאריכים בתפלה ביחידות), ועל גביו - עזרת נשים.

בין שני הבתים היה שער היוצא לרחוב שילעווע הסמוך - לצפון החצר.

אורך אולם הקטן, ממזרח למערב, הוא 18 אמות, ועוד 4 אמות - החדר השני, רחבו 15 אמות וגבהו חמש אמות ורבע. שלושה חלונות גבוהים ורחבים בקיר הדרומי, ההולך אל החצר, ועוד שלושה חלונות גבוהים ורחבים בקיר הצפוני, ההולך אל רחוב שילעווע (תיאור פרטי של האולם הקטן ראה לקוטי דבורים ח"ד תערב, ב. זכרון לבני ישראל עמ' כא. תיאור החדר שני והעזרת נשים - אגרות קודש אדמו"ר מוהרש"ב נ"ע ח"ה ע' קצט-ר).

*

בשעה שבנה את האולם הקטן למקום תפלה, התנה רבינו שיוכל לעשות בו כרצונו בכל עת שירצה. ולכן בעת חתונת בנו הרז"א (הרב זלמן אהרן) שהתקיימה בתחלת שנת תרל"ד (1873), ערכו את סעודת הנישואין באולם הקטן הזה (אגרות קודש אדמו"ר מוהרש"ב נ"ע ח"ה ע' רב).

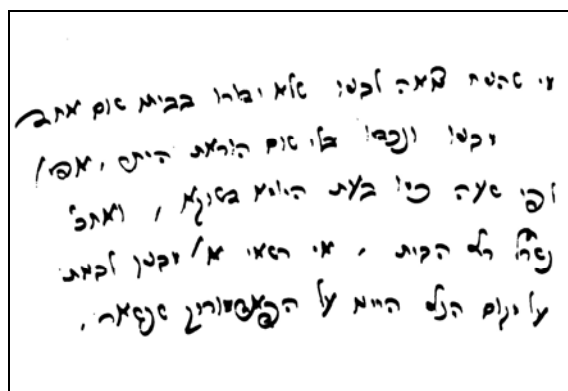
ליובאוויטש בדור הרביעי של חב"ד

האדמו"ר הרביעי לבית חב"ד, רבי שמואל (מוהרי"ש), הוא האדמו"ר היחידי שנולד, גר כל ימיו וגם נסתלק בליובאוויטש.

כ"ק אדמו"ר מוהרי"ש נ"ע נולד בליובאוויטש ב' אייר תקצ"ד (1834). אחרי הסתלקות כ"ק אביו אדמו"ר ה"צמח צדק" ביי"ג ניסן תרכ"ו (1866) קיבל את נשיאות חב"ד.

כעבור שתי שנים, בקיץ תרכ"ח (1868) נשרף שוב כל החצר והבתים אשר עליו. הוצרכו לבנות את הבתים מחדש, ונוצרה בעיה:

כ"ק אדמו"ר ה"צמח צדק" כתב בצוואתו שבניו לא יגורו בביתו רק יהיה מקום תלמוד תורה לתינוקות של בית רבן או בית מדרש. עתה שנשרף הבית הסתפק כ"ק בנו וממלא מקומו אדמו"ר מוהרי"ש נ"ע אם הוא יכול לבנות את ביתו על מקום בית אביו, שאולי לא היתה הצוואה אלא שלא יגורו בביתו כל זמן שהוא קיים.

כתי"ק אדמו"ר מוהרי"ש נ"ע
אודות שריפת בית כ"ק אביו אדמו"ר ה"צמח צדק"
ורצונו לבנות שם את ביתו

הוא כתב בזה שאלה ותשובה (אגרות קודש שלו אגרת מא), אבל למעשה בנה במקום הזה בשנת תרל"ב (1872) את האולם הגדול, כגודל הבית אשר היה שם - 30X30 ארשין (21X21 מטר). תקרתו של האולם הגדול היתה גבוהה משאר הבנינים (ראה ס' השיחות תשי"ד ע' 6), עם חלונות גדולים וגבוהים לשלשת צדדיו (זכרונותי - ששונקין - עמ' 33).

בפינה המזרחית דרומית של האולם הי' חדר שני, ולידו פתח הכניסה, כיור וקיר לתליית המעילים (זכרון לבני ישראל עמ' לד).

האולם הזה היה מוקדש לתפלות בימים נוראים והתעודות, בשעה שהיה מתקבץ קהל גדול של

ציורי כ"ק אדמו"ר ה"צמח צדק" (לימין)
וכ"ק אדמו"ר מוהר"ש נ"ע (לשמאל, פגומה)
- לפני בניית האהל מחדש

כשנפטרה זוגתו הרבנית הצדקנית מרת רבקה ע"ה,
בשנת עדר"ת (1914), הניחוה בסמיכות אליו ליד
האהל הנ"ל.

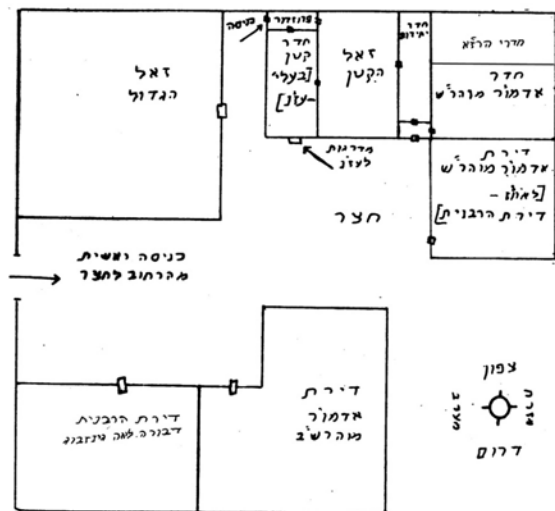
האהל (משופץ), ולידו נראה הציון של הרבנית רבקה ע"ה
תצלום אויר - חורף תשנ"ב (1992)
לשמאל האהל - בית החיים (בין העצים)
לימין האהל - הדרך מהעיירה לאהל
בדרך נראים כמה שמתקרבים לאהל
אחדים - ליד העצים ואחדים עדיין בשדה (על השלג)

בבית החיים היה גם אהל מיוחד עבור הרבניות
הצדקניות: מרת סטערנא אשת אדמו"ר הזקן; מרת
שיינא אשת אדמו"ר האמצעי; מרת חי' מושקא אשת
אדמו"ר ה"צמח צדק", ועוד רבניות מבית הרב.

האולם הגדול, שעיקר תשמישו היה לימים נוראים,
היה בנוי בלי חימום (אגרות קודש אדמו"ר מוהריי"צ
נ"ע ע' א), וכיון שחתונת הרז"א היתה בימי החורף
הוכרחו לערוך אותה באולם הקטן.

ברשימת כ"ק אדמו"ר מוהריי"צ נ"ע (בית משיח גליון
250 ע' 17) מסופר, אשר במשך שנות נשיאותו בנה
כ"ק אדמו"ר מוהר"ש נ"ע גם את שאר הדירות אשר
בחצר, דירה עבור בנו הרז"א (בפינה מזרחית צפונית
של ביתו), עבור בתו מרת דבורה לאה גינזבורג (בפינה
מערבית דרומית; שהיתה אח"כ דירתו של כ"ק
אדמו"ר מוהריי"צ נ"ע), ודירה עבור כ"ק אדמו"ר
מוהר"ש נ"ע (באמצע הצד הדרומי של החצר).

למזרח של הדירה הזאת היה עוד שער כניסה לחצר,
ולידה באר מים וגינה (ליובאוויטש וחייליה עמ' 21).

מפת החצר בתקופת כ"ק אדמו"ר מוהר"ש נ"ע

*

רב העיירה ליובאוויטש בתקופת כ"ק אדמו"ר
מוהר"ש נ"ע היה הרב אברהם ב"ר יוסף זעליגסון.

*

כ"ק אדמו"ר מוהר"ש נ"ע נסתלק בליובאוויטש ב"י
תשרי תרמ"ג (1882), ושם מנוחתו כבוד, באהל שבנו
עבור כ"ק אביו אדמו"ר ה"צמח צדק" כמסופר לעיל.

עבר המזרחי של החצר, שבו נבנה ה"בית חומה"
תצלום אוויר - חורף תשנ"ב (1992)
למעלה נראה החלק המערבי של החצר
- שבו האולם הגדול והקטן ודירות רבות
לצד שמאל - רחוב שייצר (די קאלטע גאס)

בשנת תרס"ו (1906) נתקבלה תרומה חשובה לצורך זה (כרס חב"ד ג עמ' 142). במשך השנים הסמוכות נבנו שני בתי לבנים בחלק המזרחי של החצר, שבהם גם היה אולם הלימודים לתלמידי השיעורים, חדר האוכל המיוחד לחג הפסח ופנת טה לתלמידי הישיבה (רשימות דברים - חטריק ח"ב בסופו. ליובאוויטש וחייליה ע' 22. כור עוני עמ' 152).

*

גם מקוה התחיל אז כ"ק אדמו"ר מוהרש"ב נ"ע לבנות בחלק המזרחי של החצר; אלא שהיו בזה מניעות עצומות, והוחלט לשפץ את המקוה במקומה הקודם (אגרות קודש שלו ח"ד אגרת תתקסג).

*

כשגדלה הישיבה והמקום לא הספיק, נפתחו סניפים רבים לישיבה בעירות שונות ברוסיה: זעמבין; קובליץ; נעויל; האראדישץ; דאקשיץ; באבינאוויטש; חאראל; חרסון; חרקוב; ראמען; שצעדרין (ראה מבוא לאגרות קודש אדמו"ר מוהרש"ב נ"ע ח"ג עמ' 8-11).

ישיבת "תומכי תמימים" בליובאוויטש התקיימה במשך יותר מעשרים שנה, משלהי שנת תרנ"ז (1817) עד שנת תרע"ח (1918).

בשנת תרע"ח (1918) עברה הישיבה לקרעמענטשוג, ואחרי כן התחילו הרדיפות על הדת ברוסיה, הישיבה ירדה לאט לאט למחתרת - בעשרות עירות ברוסיה (ראה תולדות חב"ד ברוסיה הסובייטית עמ' רכו ואילך).

*

ליובאוויטש בדור החמישי של חב"ד

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא שלום דובער נולד בליובאוויטש כ' מרחשון תרכ"א (1860).

משך זמן אחרי הסתלקות כ"ק אביו אדמו"ר מוהר"ש נ"ע, בשנת תרמ"ג (1882), קיבל עליו את נשיאות חב"ד.

בקיץ תרנ"ז (1897) ייסד רבינו את ישיבת תומכי תמימים. בתחלה למדו התלמידים בכמה מקומות שבחצר, אמנם בשנת תרס"א (1901) התרבה מספר התלמידים, ואז התחילו הלימודים באולם הגדול.

האולם הגדול נבנה מתחלה להיות בנין קיץ, בלי תנורים לחממו, עם קירות עץ פשוטים שהתקלקלו במשך השנים. התחילו אז לשפץ את הבית. השיפוץ נמשך עד שנת תרס"ג (1903), שבמשך הזמן הזה בנו בו את התנורים, חידשו את היסודות והרצפה, חלונות חדשים ושאר השיפוצים הנדרשים ללימוד הישיבה (אגרות קודש אדמו"ר מוהר"ש נ"ע ח"ג אגרות תר"ט; תרכג).

לימוד התלמידים באולם הגדול היה אצל 18 שלחנות גדולים, עד 10 תלמידים אצל כל שלחן. באמצע האולם בימה רחבה, ועליה שני שלחנות עבור המשגיחים (רשימות דברים ח"א עמ' שטו).

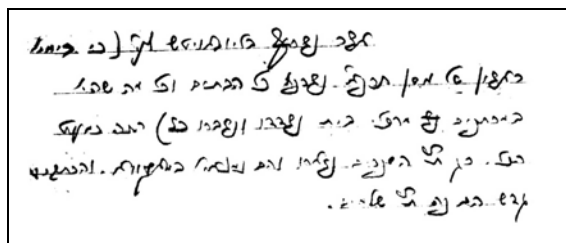
בשנה הבאה תרס"ב (1902) בנו מטבח וחדר אוכל בחצר לתלמידי הישיבה (תולדות התמימים, כרס חב"ד 3 עמ' 57).

ציור החצר כפי שהיה בתקופת הישיבה "תומכי תמימים" האולם הגדול - בצד ימין למטה והאולם הקטן במרכז למטה ה"בית חומה" לצד שמאל במרכז

בית התבשיל הזה הספיק לכמה שנים; עד אשר התרחבה הישיבה ביותר והוכרחו לבנות בחצר עוד בית גדול, עבור בית האוכל לתלמידי הישיבה. גם התרבו אז תלמידי החדרים שבאו ללמוד בליובאוויטש, ולא הספיק המקום לכל אלו, ולמדו גם הם בבנין החדש הנ"ל.

ממרום ובחצי שעה נשרפו כל הבתים שבחצר רבותינו, וכל מה שהיה במרתפים נשדד ונשבר על ידי הנכרים (שם ובחיי"ד עמ' רט).

כתי"ק אדמו"ר מוהרי"צ נ"ע
אודות שריפת החצר בליובאוויטש

באותה שעה עדיין היו גרים כמה מאנ"ש בליובאוויטש, אשר העבירו את בית הכנסת לבית החומה. גם בנין המקוה נחרב, ובתחלת שנת תרפ"ב (1921) שלח להם כ"ק אדמו"ר מוהרי"צ נ"ע סכום מעות לתיקון המקוה (שם חיי"ד עמ' צא).

בערב ר"ח אלול של אותה שנה (1922) נסע כ"ק אדמו"ר מוהרי"צ לליובאוויטש להשתטח באהלי הקודש. בהיותו שם חזר מאמר חסידות בבית הכנסת אשר בבית החומה (זכרון לבני ישראל עמ' פז-ח).

היתה זאת הפעם היחידה שביקר בליובאוויטש אחרי קבלת נשיאות חב"ד.

*

בקיץ תש"א (1941) כבשו הגרמנים את העיירה. ברביעי בנובמבר (ג' מ"ח תש"ב) רצחו את כל 483 היהודים אשר בה, הי"ד (מסמכים המובאים בספר הנ"ל ברוסית).

*

בתקופה שנחרבה החצר נחרב גם האהל. גם בית המדרש המחובר לאהל נחרב והנכרים גנבו את כתלי הגדר. בשנת תרפ"ד (1924) השתדל כ"ק אדמו"ר מוהרי"צ נ"ע לתקן את האהל (אגרות קודש שלו ח"א עמ' שכז), אמנם המצב הכללי הלך והחמיר במשך השנים.

גם בתחלת שנת תרפ"ט (1928) כתב רבינו אל כבוד דודו הרב משה ליב גינזבורג אודות ההשתדלות לעשות תיקונים באהל בליובאוויטש (אגרות קודש חט"ו עמ' רכ).

בשנותיו האחרונות של רבינו, בשנת תש"ט, כאשר דירתו היתה כבר ב-770 שבני. התעניין לדעת את

ליובאוויטש בדור הששי של חב"ד

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא יוסף יצחק נולד י"ב תמוז תר"מ (1880) בליובאוויטש.

בקיץ תרנ"ג (1893) התקיימה הבר מצוה שלו באולם הגדול הנ"ל, ובשלהי שנת תרנ"ז (1897) התקיימה חתונתו באולם הגדול הנ"ל (ס' המאמרים תשי"א ע' 171).

אח"כ נפתחה הישיבה תומכי תמימים והוא מונה להיות מנהל הישיבה.

אחרי חתונתו הוסיפו לבנות אצל בית כ"ק אביו אדמו"ר מוהרש"ב נ"ע - עוד חדר אחד עבור דירתו (שיחת יו"ד שבט תשכ"ד), ואח"כ עבר לגור בבית הסמוך, בפינה מערבית דרומית של החצר (הבית שנבנה בתחלה עבור מרת דבורה לאה גינזבורג - בת אדמו"ר מוהר"ש נ"ע, כמסופר לעיל).

בחלק הקדמי של הבית (הפונה אל החצר) היו שני משרדי הישיבה. ובחלק האחורי (הפונה אל הרחוב שיער, המכונה "די קאלטע גאס") היתה דירתו.

החצר בליובאוויטש - עבר הדרומי-מערבי
תצלום אויר - חורף תשנ"ב (1992)

בפינה הימנית למטה היה בית כ"ק אדמו"ר מוהרי"צ נ"ע הרחוב הנראה הוא "די קאלטע גאס" שמאחורי הבית

*

אחרי נסיעת אחרוני תלמידי הישיבה מליובאוויטש, בשלהי תרע"ח (1918), התנחלה העירייה בחצר. את האולם הגדול הפכו לתיאטרון העירוני. בית כ"ק אדמו"ר הרש"ב נ"ע - בית המשפט. חדרי כ"ק אדמו"ר מוהר"ש נ"ע - ועד ההנהגה העירונית. חדרי כ"ק אדמו"ר מוהרי"צ נ"ע - בית הפקידות העירוני. בית החומה - בית הספר העירוני (אגרות קודש אדמו"ר מוהרי"צ נ"ע ח"א עמ' שכז).

בתחלת ניסן תרפ"א (1921), ככלות שנה ראשונה להסתלקות כ"ק אדמו"ר מוהרש"ב נ"ע, שלח ה' אש

אבן הפינה לאהל

מצב העיירה ליובאוויטש ומצב האהל, ואם יש אפשרות לעשות בו תיקון (אגרות קודש שלו ח"י עמ' י; מט).

אמנם לפי מצב שנים טרופות אלו לא היתה שום אפשרות ליהודי לנסוע לליובאוויטש ולהתעסק בתיקון האהלים.

חלק מהמצבות שהיו בבית החיים נשדדו ע"י הנכרים לצורך בניית יסודות הבתים; באחד מביקורינו בליובאוויטש, הראה לנו אחד הנכרים, מצבה יהודית הבנויה בחצרו.

*

האפשרות הראשונה שהיתה לאחדים מאנ"ש לבוא לליובאוויטש, היתה בשנת תשכ"ו. לצורך זה נסע הרה"ח ר' דוד שי גורביץ, מסמרקנד הרחוקה אל ליובאוויטש, והקים שם את מצבות כ"ק אדמו"ר ה"צמח צדק" וכ"ק אדמו"ר מוהר"ש נ"ע ההרסות.

בניית האהל

המצבות - לפני הקמתן

סיום השיפוצים באהל

את האהל בנו מחדש בשנת תשמ"ט, הרה"ח ר' דוד שי נחשון ור' אבי שי טאוב. מאז ואילך מרבים אנ"ש לנסוע לליובאוויטש, לבקר בחצר רבותינו ולהשתטח על ציוני רבותינו.

העיירה ליובאוויטש - תצלום אוויר - חורף תשנ"ב (1992)
לשמאל נראה רחוב טאמסקע (במערב העיירה)
הבית הרביעי - בית חב"ד
נראים כמה יוצאים ממנו - בדרך לאהל
במרכז למעלה נראים העצים שליד רחבת השוק
מאחוריה - חצר רבותינו

עם פתיחת מסך הברזל, התחיל הרב נתן גורארי' לדון עם ממשלת רוסיה בקשר לבניית מוזיאון מיוחד על גבי חצר רבותינו בעיירה ליובאוויטש; במשך שנות הפעילות הירבה לקבל עידוד וזירוז מאת הרבי, להביא את התוכנית האמורה לביצוע.

עם פתיחת מסך הברזל, התחיל הרב נתן ש"י גורארי' לדון עם ממשלת רוסיה בקשר לבניית מוזיאון מיוחד בעיירה ליובאוויטש. במשך שנות הפעילות הזאת הירבה הרב גורארי' לקבל עידוד וזירוז מאת הרבי - להביא את התוכנית לביצוע.

בשנת תנש"א, בשעה ששלח הרבי את המשלחת המיוחדת לרוסיה בנושא גאולת הספרים, מינה את ארבעת חברי המשלחת להנהלת אגודת חב"ד ברוסיה (ואח"כ במדינות חבר העמים). המשלחת נפגשה אז עם ממשלת רוסיה ודנו בנושא. הממשל שלח אז המלצה אל ראשות פלך סמולנסק (שאליה שייכת גם העיירה ליובאוויטש) לעזור בביצוע התוכנית.

בהמשך לאותה פגישה, כתב יו"ר ועדת השרים של רוסיה, מר מאלישוב, אל הנהלת אגודת חב"ד ברוסיה, בהצעה למנות אחד מחב"ד שידון עם ראשי פלך סמולנסק בפרטי התוכנית.

בשנת תשנ"ו (1996) נכנס לנושא הזה גם הנגיד מר אליה ש"י סגל. הוא קנה חלק מחצר רבותינו בליובאוויטש למטרה הנזכרת. בשנת תשנ"ח (1998) הוא קנה חלק נוסף בחצר, ואת החלק השלישי והאחרון קנה בשנת תש"ס (2000).

מיד התחיל בבנין בית המוזיאון במרכז החצר. לקראת תחלת ניסן הושלמה בניית המוזיאון, ונפתח המוזיאון לציבור.

ליובאוויטש בתקופתינו

השם ליובאוויטש בתקופתינו מפורסם לא בגלל העיירה "ליובאוויטש" כי אם בגלל התנועה "ליובאוויטש".

מאז עלה כ"ק אדמו"ר, רבי מנחם מענדל שניאורסאהן, על כס נשיאות חב"ד, התחיל לשלוח שלוחים למרחבי תבל, לפתוח מרכזי יהדות וחסידות חב"ד בכל עיר ובכל פינה.

"ליובאוויטש" מפורסמת היום בכל העולם, ויש לה היום לערך אלפיים מרכזים, במאות מדינות הפזורות בכל העולם.

מאז נפתחו שערי ברית המועצות, ואח"כ "חבר העמים", שלח הרבי שלוחים רבים לפתוח מרכזי חב"ד גם בעיירות ומדינות רבות ב"חבר העמים".

גם בליובאוויטש נקנתה חצר עם בית, בשנת תשמ"ט, שהפך להיות "בית חב"ד". בבית הזה נאספים כל הנוסעים להשתטח על אהלי הקודש בליובאוויטש, שם כותבים את הפדיון ומשם הולכים אל הציון הקדוש.

בית חב"ד - ליובאוויטש

קבוצות באים מ"בית חב"ד" אל האהל
תצלום אוויר - חורף תשנ"ב (1992)